10 клас

Картинки згодом додадуться

Лексичне значення слова і контекст

Краще рідної немає Лексичне значення, тлумачний словник, контекст

Одне слово, а розуміють по-різному

1

«На чому ти **гадаєш**: на картах чи на кавовій гущі?»

2

«На кавовій гущі не гадають, а **ворожать**»

3

«У небі **летіли** гуси з далекого краю» (О. Довженко)

4

«І в'янеш ти, а дні **летять**, несуть все добре за собою» (Т. Шевченко)

Що саме підказує, у якому значенні вжите слово?

Поміркуйте, що в реченні підказало вам значення слова

Що несе в собі слово

Лексичне значення

Зміст слова, історично закріплена у свідомості співвіднесеність із предметом, станом, дією, ознакою

Граматичне значення

Показує, до якої частини мови належить слово, які має граматичні ознаки

Приклад

Слово собака — домашня тварина родини собачих; граматично — іменник, однина, називний відмінок

Слово дня: легіт, плекати, тужавий

1. Прочитайте виразно епіграф і вірш Ліни Костенко
2. Випишіть слова з рубрики «Слово дня»: легіт, плекати, тужавий
3. Визначте лексичне значення кожного слова
4. Поясніть, якого колориту надають тексту виділені слова

ПІДКАЗКА

Значення шукайте в тлумачному словнику, а відтінок підкаже речення

Однозначні й багатозначні слова

Однозначні 1

Мають тільки одне лексичне значення

Приклади

епітет, префікс, синус, ліжко, стілець

Багатозначні 2

Мають кілька лексичних значень

Приклад

легкий пух, легкий день, легка задача

Летіти, пряме 3

Пересуватися в повітрі за допомогою крил

Приклад

У небі летіли гуси з далекого краю (О. Довженко)

Летіти, переносне 4

Швидко, непомітно проходити, коли йдеться про час

Приклад

І в'янеш ти, а дні летять (Т. Шевченко)

Летіти, переносне 5

Линути думками, почуттями до кого-небудь

Приклад

усіма думками летючи до Уляни (М. Стельмах)

Слово живе в контексті

Слово

має кілька значень

одне пряме, інші переносні

потрапляє в речення

контекст уточнює значення

контекст

закінчений за змістом
уривок тексту

слово змінює зміст речення

Значення

стає єдиним і точним

зрозумілим із речення

розкривається в тексті

Як пояснити значення слова

Синоніми 1

Дібрати близькі за значенням слова

Приклад

квапитися, поспішати

Контекст 2

Показати слово в реченні

Приклад

Дощ періщив, як із відра

Творення слова 3

Пояснити, від чого утворене

Приклад

осоння, місце, освітлене сонцем

Конкретизація 4

Уточнити абстрактне значення

Приклад

страва, наприклад вареники, юшка, борщ

Перелік ознак 5

Назвати характерні риси

Приклад

серпанок, прозорий, легкий туман

Антонім 6

Пояснити через протилежне

Приклад

велелюдний, малолюдний

Обираємо спосіб тлумачення

1. Пригадайте текст вправи 61 про режисера Артура Вея
2. Знайдіть у тексті вправи 61 слова, позначені зірочкою: блог, наплічник, мандрівник
3. Доберіть до кожного слова оптимальний спосіб із таблиці
4. Запишіть тлумачення в зошит

ПІДКАЗКА

Для блогу найточніше пояснити походження, а наплічник добре видно з контексту

Пряме чи переносне значення

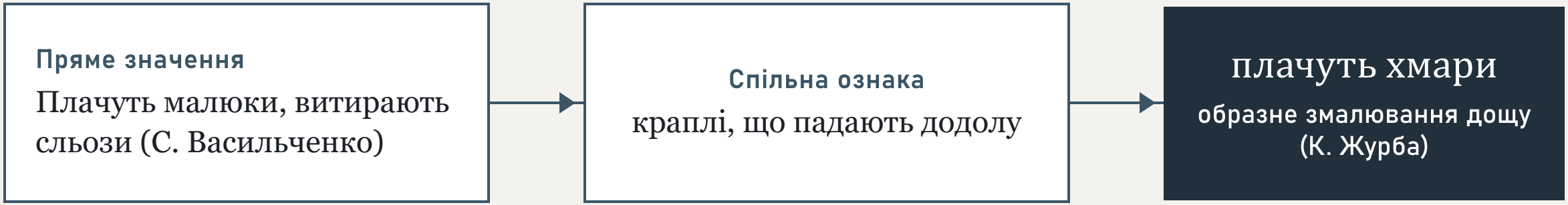
слово має пряме і переносне значення

Перевірте за таблицею, до якого значення належить приклад

Ознака; Пряме; Переносне	Пряме значення	Переносне значення
Називає предмет чи явище безпосередньо	так	ні
Виникає на основі подібності ознак	ні	так
Плачуть малюки (С. Васильченко)	так	ні
Плачуть хмари (К. Журба)	ні	так

> Переносне значення виражає образне уявлення про предмет, ознаку, стан, дію

Як народжується образ

Так у художньому тексті з'являється переносне значення

Золота прикраса
пряме значення, зроблена із золота

Золоте серце
переносне значення, добре й щире

Поезія вже є

Золота колиска

«Стоїть у ружах золота колиска». Колір і тепло замість металу

Блакитні вії

«Блакитні вії хата підніма». Хата ніби розплющує очі

Сонце оком загадковим

«І світить сонце оком загадковим». Світило наділене рисами живої істоти

Переносне значення в рядках поетів

1. Прочитайте речення вправи 63
2. Визначте, у яких виділених словах значення переносне
3. Поясніть, яке значення вони мають у контексті
4. Скажіть, як ви це визначили

ПІДКАЗКА

Переносне значення не називає дію буквально, а створює образ

Ненормативно і нормативно

Що варто виправити	Ненормативно	Нормативно
Зайвий прикметник при іменнику	молода дівчина	дівчина
Зайвий зворот	в даній ситуації	у цій ситуації
Зайве слово	вільна вакансія	вакансія
Плеоназм	перспектива на майбутнє	перспектива

> Нормативні відповідники подано за рубрикою «Екологія слова» і вправою 66

Чому виникає лексична помилка

Невластиве значення 1

Слово вжите не в тому значенні, яке має

Наслідок

вислів стає незрозумілим

Пароніми 2

Сплутано близькозвучні слова

Приклад

рятівник і рятувальник

Плеоназм 3

Ужите зайве слово

Приклад

вільна вакансія

Тавтологія 4

Повторено спільнокореневі слова

Ознака

два слова з одним коренем

Калькування 5

Перенесено російський зворот

Ознака

чуже звучання

Слова-паразити 6

Безмістовні слова, зайві в мовленні

Ознака

засмічують вислів

Спосіб тлумачення

Яким способом пояснено значення слова серпанок, «прозорий, легкий туман»?

А	Переліком ознак
Б	Добором синонімів
В	Добором антоніма
Г	Поясненням творення слова

Пряме чи переносне

У якому словосполученні слово золотий ужите в переносному значенні?

А	золота прикраса
Б	золоте серце
В	золота монета
Г	золотий перстень

Що ми знаємо про слово

Домашнє завдання

- Виконайте вправу 66, виправте помилки в словосполученнях
- Випишіть із словника два багатозначні слова, складіть речення на кожне значення
- Складіть три речення зі словом золотий у прямому й переносному значенні
- Поясніть позначені зірочкою слова з тексту про В'ячеслава Міщенка (вправа 65)